

Notitie onderbouwing regionale impact WTC Expo

Opgesteld door: E&E advies

Auteurs: Geert Visser, Guus Receveur en Marnix Bosma

Versie: Definitief, februari 2024

1. Aanleiding

WTC Expo heeft de gemeente Leeuwarden gevraagd mee te werken aan het onderzoeken van de haalbaarheid van een nieuwbouwcomplex voor WTC Expo. WTC Expo geeft aan dat het toekomstperspectief van het huidige complex onder druk staat door ontwikkelingen in de directe omgeving van de huidige locatie (te weinig parkeerruimte, oprukkende woningbouw) en door beperkingen van het huidige complex (beperkte hoogte hallen, beperkte mogelijkheden om te verduurzamen). Ook heeft WTC Expo geen nachtvergunning. WTC Expo wil graag verhuizen naar een andere locatie in Leeuwarden en heeft daarbij een sterke voorkeur voor een nieuwe locatie langs de rand van de stad.

WTC Expo geeft aan met een nieuw complex meer evenementen en bezoekers aan te kunnen trekken wat een positieve impact heeft op de economische spin-off voor de regio. De gemeente Leeuwarden heeft behoefte aan een onderbouwing van de impact van WTC Expo op de regionale economie en brede welvaart als input voor besluitvorming over eventuele vervolgstappen. E&E advies is gevraagd dit te onderzoeken voor zowel de huidige situatie als voor een nieuw complex (op de huidige locatie of een nieuwe locatie in Leeuwarden waarvoor drie mogelijke locaties in beeld zijn). De uitkomsten zijn uitgewerkt in deze notitie.

2. Huidige economische betekenis WTC Expo

WTC Expo heeft onderzoek laten uitvoeren door Respons om de economische betekenis van het huidige complex en een nieuw complex op een nieuwe locatie in Leeuwarden inzichtelijk te maken.¹ Uit dit onderzoek komt naar voren dat WTC Expo een economische betekenis heeft van €19,3 miljoen in 2019. Dit is de optelsom van:

- €13,8 miljoen aan directe en indirecte bestedingen door exposanten, organisatoren en bezoekers die verband houden met het plaatsvinden van evenementen in WTC Expo.
- €5,5 miljoen aan afgeleide bestedingen. Het gaat hierbij om multipliereffecten bij toeleverende bedrijven en als gevolg van extra consumptieve bestedingen.
- Van de directe en indirecte bestedingen is volgens Respons 86% afkomstig van buiten Leeuwarden en daarmee additioneel. Circa 70% van deze additionele bestedingen landt in Leeuwarden. Dit komt neer op een jaarlijkse economische spin-off voor Leeuwarden van €8,2 miljoen.

Daarnaast zijn in het onderzoek van Respons verschillende kwalitatieve aspecten benoemd t.a.v. de regionale economische impact van WTC Expo. Het gaat bijvoorbeeld om het fungeren als platform voor zakelijke ontmoetingen en kennisuitwisseling en de bijdrage die de evenementen leveren aan de naamsbekendheid en het imago van Leeuwarden.

¹ Bron: WTC Expo Economische impact en belang (Respons, 2022)

Conclusies E&E t.a.v. huidige economische betekenis WTC Expo

Op basis van gesprekken met WTC Expo en Respons, eerder uitgevoerd onderzoek door E&E advies en een benchmark met andere evenementencomplexen in Nederland, onderschrijven wij de conclusie van Respons dat WTC Expo een belangrijke economische functie voor Leeuwarden en de omliggende regio heeft. Uit de gesprekken met WTC Expo en Respons blijkt dat de huidige economische impact is gebaseerd op feitelijke informatie over het aantal evenementen, bezoekersaantallen en de herkomst van bezoekers (gebaseerd op online kaartverkoop), primaire dataverzameling en kengetallen uit vergelijkbare onderzoeken. Dit geeft volgens ons een betrouwbaar beeld van de huidige economische impact. Er is bovendien niet alleen gekeken naar kwantitatieve effecten, maar ook naar kwalitatieve aspecten die meerwaarde hebben voor de regionale economie. De economische impact is daarmee in brede zin in beeld gebracht.

De conclusies van Respons zijn bovendien in lijn met de uitkomsten van een onderzoek dat E&E advies in 2016 heeft verricht om de maatschappelijke businesscase en verwachte economische effecten van de ontwikkeling van een nieuw stadion voor SC Cambuur te beoordelen.² In dit onderzoek is ook gekeken naar de werkgelegenheidsfunctie van WTC Expo. In dit onderzoek is geconstateerd dat WTC Expo een belangrijke werkgelegenheidsfunctie in Leeuwarden heeft, vooral door de multipliereffecten die ontstaan door bezoekers. In dit onderzoek is een grofmazige inschatting gemaakt van de regionale economische impact die uitkwam op circa €30 miljoen.

De belangrijke economische functie van evenementencomplexen wordt ook bevestigd door cijfers die voor andere evenementencomplexen in Nederland beschikbaar zijn. MECC Maastricht heeft een geschatte economische spin-off van € 85 miljoen per jaar³, de Brabanthallen in Den Bosch zijn goed voor €69 miljoen aan bestedingen per jaar⁴ en Martiniplaza genereert op jaarbasis €25 miljoen aan bestedingen.⁵ Het type evenementen en de herkomst van bezoekers is sterk bepalend voor de economische spin-off van evenementencomplexen. Dit maakt het lastig om de economische impact van WTC Expo cijfermatig te vergelijken met de andere locaties. Bovendien laten de cijfers zich door verschillen in methodologie en definities niet goed vergelijken. Als we echter alleen kijken naar het totaalcijfer en de bezoekersaantallen, dan is het economisch effect per bezoeker in Leeuwarden substantieel lager dan in Den Bosch en Maastricht (waar meer internationale en meerdaagse evenementen worden georganiseerd dan in Leeuwarden) en ongeveer op hetzelfde niveau als in Groningen (met vooral regionale bezoekers). De gemene deler is dat alle locaties waar we benchmarkcijfers voor gevonden hebben, een grote economische betekenis hebben voor hun regio. Dit is in lijn met de uitkomsten van het onderzoek dat Respons heeft uitgevoerd voor WTC Expo.

² Bron: Economische beoordeling Businesscase Cambuur Boulevard (E&E advies, 2016)

³ Bron: Raadsbrief Maatregelen MECC Maastricht (gemeente Maastricht, 2023)

⁴ Bron: WTC Expo Economische impact en belang (Respons, 2022)

⁵ Bron: Onderzoek toekomst MartiniPlaza (LAGroup, 2016)

3. Economische impact van een nieuw evenementencomplex

WTC Expo verwacht door de realisatie van een nieuw evenementencomplex meer evenementen te kunnen organiseren en daarmee meer bezoekers aan te kunnen trekken. Dit is becijferd in het onderzoek dat door Respons is uitgevoerd, waarbij is gekeken naar een nieuw evenementencomplex op een nieuwe locatie in Leeuwarden.⁶ Het aantal evenementen per jaar met meer dan duizend bezoekers stijgt van 43 naar 83 en het aantal bezoekers stijgt van 250.000 naar 545.500. Dit komt neer op een stijging van 118%. De economische impact neemt in dezelfde mate toe. Dit betekent dat de aanname is gehanteerd dat het percentage van de bestedingen dat afkomstig is van buiten Leeuwarden (additionele bestedingen) en het deel van de additionele bestedingen dat landt in Leeuwarden in de toekomstige situatie gelijk is aan de huidige situatie. Naast het vergroten van de economische impact, worden in het onderzoek ook andere mogelijkheden gezien om de regionale impact te vergroten. WTC Expo hoopt een nachtvergunning te krijgen waardoor enkele festivals kunnen worden gerealiseerd. Dit draagt bij aan de positie en het imago van Leeuwarden als festivalstad met een aantrekkingskracht op jongeren en studenten. Ook ontstaan er bij een nieuw evenementencomplex volgens het onderzoek meer mogelijkheden om de propositie van Leeuwarden en Fryslân op beleidsmatige speerpunten zoals vrijetijdseconomie, energietransitie, landbouw/agrofood, energietransitie en topsport te versterken.

Conclusies E&E t.a.v. economische impact van een nieuw evenementencomplex

De voorspelde groei van de economische impact door een nieuw evenementencomplex valt of staat met de vraag of WTC Expo daadwerkelijk in staat is om meer dan een verdubbeling van het aantal bezoekers op jaarbasis te bewerkstelligen. Uit gesprekken met WTC Expo trekken we de conclusie dat de onderbouwing voor de verwachte bezoekersgroei zeer dun is. Er is geen marktonderzoek uitgevoerd waarin is onderzocht in hoeverre een dergelijke stijging realistisch is, rekening houdend met sterkten en zwakten van WTC Expo en Leeuwarden, trends en ontwikkelingen, bezoekerspotentieel, concurrentie, huidig aanbod in Leeuwarden et cetera. Er zijn enkel op hoofdlijnen een aantal ontwikkelingen in de branche in beeld gebracht. Er zijn voor zover wij weten ook geen concrete toezeggingen/afspraken met organisatoren voor nieuwe evenementen. WTC Expo geeft aan verdiepend onderzoek te willen uitvoeren als er meer duidelijkheid is over het vervolgproces.

Dit maakt dat onze conclusie is dat de verwachte (kwantitatieve) economische impact van een nieuw evenementencomplex voor WTC Expo op dit moment onvoldoende is onderbouwd. Meer onderzoek is wat ons betreft noodzakelijk om uiteindelijk een weloverwogen besluit te kunnen nemen. Vooral om te kunnen beoordelen of de verwachte stijging van het aantal bezoekers realistisch is, maar ook om meer inzicht te krijgen in eventuele veranderingen in de herkomst van bezoekers en bestedingseffecten. We achten het bijvoorbeeld aannemelijk dat de gemiddelde besteding per bezoeker in de toekomstige situatie hoger is dan in de huidige situatie, als er meer meerdaagse en internationale evenementen kunnen worden georganiseerd. Voor de MECC

⁶ Bron: WTC Expo Economische impact en belang (Respons, 2022)

Maastricht wordt bijvoorbeeld gerekend met een bedrag van € 365 per overnachting van een zakelijke bezoeker. Dit is fors hoger dan de gemiddelde besteding per bezoeker waar Respons mee rekent bij WTC Expo (€ 55,-).

4. Impact van een nieuw evenementencomplex op brede welvaart

Als WTC Expo daadwerkelijk in staat blijkt om meer dan een verdubbeling van het aantal bezoekers te realiseren en dit gaat gepaard met een groei van additionele bestedingen, dan draagt een nieuw evenementencomplex op een positieve manier bij aan verschillende brede welvaartsindicatoren. Het gaat hierbij met name om indicatoren die betrekking hebben op de categorieën Arbeid & Vrije tijd en Materiële welvaart, maar ook op indicatoren die betrekking hebben op Welzijn en Wonen. De groei van het aantal evenementen en bezoekers leidt echter (waarschijnlijk) ook tot negatieve effecten op brede welvaartsindicatoren. Hierbij gaat het hoofdzakelijk om de categorie Milieu. De verwachte effecten op de hiervoor genoemde categorieën zijn nader toegelicht.

Categorie Arbeid & Vrije tijd

Deze categorie telt zes indicatoren: arbeidsparticipatie, vacaturegraad, werkloosheid, tevredenheid met reistijd van en naar het werk, hoogopgeleide bevolking en arbeidsduur per week. Een toename van de additionele bestedingen leidt tot additionele werkgelegenheidseffecten en draagt daarmee direct bij aan meer vacatures en indirect aan het verhogen van de arbeidsparticipatie en verlagen van werkloosheid. Een nieuw evenementencomplex voor WTC Expo heeft mogelijk ook invloed op de tevredenheid met reistijd van en naar het werk voor de werknemers van WTC Expo. Dit is echter afhankelijk van de locatie, waardoor nu niet kan worden ingeschat of de tevredenheid met reistijd toe- of afneemt of gelijk blijft. We verwachten geen of een verwaarloosbaar effect op de overige indicatoren in deze categorie (hoogopgeleide bevolking en arbeidsduur per week).

Categorie Materiële welvaart

Deze categorie telt vier indicatoren: bruto binnenlands product, besteedbaar inkomen, vermogen van huishoudens en gemiddelde schuld per huishouden. De additionele werkgelegenheidseffecten dragen direct bij aan verhoging van de waarde van economische activiteiten in Leeuwarden (bruto binnenlands product) en indirect aan het besteedbaar inkomen. We verwachten geen of een verwaarloosbaar effect op de overige indicatoren in deze categorie (vermogen en schuld huishoudens).

Categorie Welzijn

Deze categorie bestaat uit twee indicatoren: tevredenheid met het leven en tevredenheid met vrije tijd. Een belangrijke pijler in de programmering van WTC Expo in de toekomstige situatie zijn muziek-evenementen en festivals die nu nog niet in Leeuwarden worden georganiseerd. Dit draagt bij aan meer vrijetijdsaanbod waardoor het aannemelijk is dat dit bijdraagt aan een hogere tevredenheid met vrije tijd onder inwoners. Tevredenheid met het leven is een afgeleide van in feite alle andere brede welvaartsindicatoren. We verwachten daarom geen of een verwaarloosbaar effect op deze indicator.

Categorie Wonen

Deze categorie omvat indicatoren die betrekking hebben op het voorzieningenniveau (basisscholen, cafés en sportterreinen), de tevredenheid met de woning en woonomgeving en het aantal particulieren dat zonne-energie opwekt. Een deel van de groei van de additionele bestedingen landt bij voorzieningen, zoals cafés. Dit heeft daarmee ook een positief effect op het voorzieningenniveau voor inwoners van Leeuwarden en de omliggende regio.

Ook draagt een nieuw evenementencomplex met voldoende parkeergelegenheid bij aan vermindering van de parkeeroverlast in de omgeving van de huidige locatie tijdens evenementen. Dit heeft een positief effect op de tevredenheid met de woonomgeving in de nabijheid van de huidige locatie van WTC Expo. Daar staat echter tegenover dat er mogelijk meer geluidshinder ontstaat in delen van Leeuwarden door muziekevenementen en festivals, wat een negatief effect heeft op de tevredenheid met de woonomgeving. We verwachten geen effect op het aantal particulieren dat zonne-energie opwekt.

Categorie Milieu

Deze categorie omvat meerdere, uiteenlopende indicatoren waaronder broeikasgasemissies per inwoner, emissies van fijnstof naar lucht en bebouwd terrein. We verwachten dat een nieuw evenementencomplex voornamelijk een negatief effect heeft op deze indicatoren. Door de stijging van het aantal bezoekers neemt ook het aantal vervoersbewegingen toe. Het grootste deel van de huidige bezoekers komt met de auto en het grootste deel van de auto's gebruikt op dit moment nog voornamelijk fossiele brandstoffen. We verwachten daarom vooral op de korte termijn een stijging van broeikasgasemissies als gevolg van een toename van het aantal bezoekers. Op de langere termijn heeft de verdere verduurzaming van mobiliteit mogelijk wel een dempend effect. In welke mate de broeikasgasemissies toenemen is ook afhankelijk van de locatiekeuze. Er zijn namelijk verschillen tussen de locaties die in beeld zijn m.b.t. de nabijheid van het openbaar vervoer en daarmee de mogelijkheden om gebruik van openbaar vervoer (dat gemiddeld leidt tot minder CO₂-uitstoot dan vervoer met de auto) te stimuleren.

Daarnaast is het aannemelijk dat ook de bouwphase van een nieuw evenementencomplex leidt tot meer broeikasgasemissies. We verwachten dat – in ieder geval op de korte termijn – de toename van emissies door de bouwphase en stijging van het aantal vervoersbewegingen groter is dan de CO₂-reductie die wordt gerealiseerd duurzame nieuwbouw. Meer vervoersbewegingen leiden zeer waarschijnlijk ook tot meer fijnstof.

In hoeverre een nieuw evenementencomplex leidt tot meer bebouwd terrein is vooral afhankelijk van de locatie voor nieuwbouw. Bij sloop-nieuwbouw op de huidige locatie van WTC Expo blijft het bebouwd oppervlak per saldo ongeveer gelijk. Indien gekozen wordt voor een nieuwe locatie, dan leidt dit naar verwachting tot een toename van bebouwd terrein. We verwachten geen effect op de overige indicatoren binnen deze categorie.

Conclusies E&E t.a.v. impact van een nieuw evenementencomplex op brede welvaart

We verwachten dat een nieuw evenementencomplex voor WTC Expo een positief effect heeft op zeven indicatoren verdeeld over meerdere categorieën waarmee het brede welvaartsniveau in Leeuwarden wordt verhoogd. Voor twee indicatoren verwachten we een negatief impact. Dit heeft een verlagend effect heeft op het brede welvaartsniveau. Voor de overige indicatoren geldt dat we geen of een (vooralsnog) neutraal effect verwachten. Voor de negatieve effecten zijn verschillende mitigerende maatregelen mogelijk om de negatieve effecten te beperken (goede ontsluiting OV, laadinfrastructuur, stikstofvrij bouwen etc.). Op basis van bovenstaande trekken we de conclusie dat als WTC Expo met een nieuw evenementencomplex daadwerkelijk in staat blijkt de verwachte bezoekersgroei te realiseren, dit per saldo een positief effect heeft op het brede welvaartsniveau in Leeuwarden. Het aantal indicatoren dat positief wordt beïnvloed is substantieel hoger dan het aantal indicatoren dat negatief wordt beïnvloed. Er zijn bovendien verschillende mitigerende maatregelen mogelijk om negatieve effecten te dempen.

5. Conclusie en aanbevelingen

De gemeente Leeuwarden heeft ons gevraagd de huidige economische impact van WTC Expo en de toekomstige impact bij een eventueel nieuw evenementencomplex te onderzoeken en aanbevelingen te doen voor vervolgstappen. In hoofdstuk 2, 3 en 4 hebben we onze deelconclusies t.a.v. de huidige economische impact en verwachte effecten van een nieuw evenementencomplex uitgewerkt. Samengevat:

- We onderschrijven de conclusie van Respons dat WTC Expo een belangrijke economische functie voor Leeuwarden en de omliggende regio heeft. De onderbouwing van Respons is gedegen en de uitkomsten wijken niet af van de conclusies van een eerder onderzoek uitgevoerd door E&E en vergelijkbare studies/cijfers voor andere evenementencomplexen in Nederland.
- Er is verdiepend onderzoek nodig om in te kunnen schatten in hoeverre de verwachte bezoekersgroei (en daarmee samenhangend de groei van additionele bestedingen) realistisch is. Er ontbreekt een gedegen onderbouwing voor de cijfermatige claims voor een nieuw evenementencomplex in het onderzoek van Respons. Dit is wel belangrijk om ook goed inzicht te hebben in (financiële) risico's. Hoewel deze risico's vooral bij WTC Expo liggen, kan dit op termijn ook voor de gemeente (financiële) consequenties hebben. Het gaat bijvoorbeeld om financiële steun die van de gemeente wordt gevraagd of een worst-case scenario waarbij WTC Expo failliet gaat en er dus een groot complex leeg komt te staan.
- Indien WTC Expo de verwachte bezoekersgroei daadwerkelijk weet te realiseren dan leidt dit op verschillende aspecten (arbeid, inkomen, vrije tijd, voorzieningen) tot positieve effecten op het brede welvaartsniveau. We verwachten ook negatieve effecten (broeikasgasemissies, fijnstof), maar er zijn verschillende mitigerende maatregelen mogelijk om deze negatieve effecten te dempen. We concluderen dat een nieuw

evenementencomplex voor WTC Expo daarom per saldo een positief effect heeft op het brede welvaartsniveau in Leeuwarden.

Op basis van deze conclusies komen wij tot de volgende aanbevelingen voor de gemeente Leeuwarden.

- Gezien de economische impact van WTC Expo en de kansen die er zijn om de regionale impact met een nieuw evenementencomplex te vergroten (zowel economisch als vanuit het perspectief van brede welvaart) adviseren wij om de haalbaarheid van een nieuwe evenementencomplex voor WTC Expo verder te onderzoeken. We adviseren om gedegen marktonderzoek uit te voeren waarin in ieder geval de volgende onderdelen worden uitgewerkt:
 - Sterkte-zwakteanalyse om inzicht te krijgen in de sterkten en zwakten van WTC Expo en de regio Leeuwarden. Het gaat bijvoorbeeld om bereikbaarheid en geografische ligging, capaciteit van hotels, relevante bedrijvigheid etc.
 - Gedetailleerde PESTEL-analyse gericht op het inzichtelijk maken van algemene en branche specifieke trends en ontwikkelingen. Het gaat om trends en ontwikkelingen die van invloed (kunnen) zijn op het toekomstperspectief van WTC Expo, maar (grotendeels) buiten de invloedssfeer van WTC Expo liggen.
 - Concurrentie – en omgevingsanalyse waarin is uitgewerkt hoe en waarom WTC Expo zich van haar concurrenten onderscheidt en aanvullend is op het huidige aanbod in Leeuwarden (met name De Harmonie en Neushoorn).
 - Doelgroepenanalyse: wie zijn de belangrijkste doelgroepen en wat is hun potentieel, welke eisen stellen de verschillende doelgroepen, welk imago heb je bij deze doelgroepen en hoe kan je de verschillende doelgroepen het beste benaderen.

De uitkomsten van het marktonderzoek vormen ook een belangrijke bouwsteen voor de locatiekeuze.

- Maak duidelijke afspraken met WTC Expo over de vervolgstappen. Hierbij ligt het voor de hand dat WTC Expo en de gemeente vanuit een gezamenlijk belang samenwerken aan het verder onderzoeken van de haalbaarheid en de meest geschikte locatie. Het is ook belangrijk om aan de voorkant afspraken te maken over voorwaarden op basis waarvan de gemeente kan besluiten om te stoppen met het meewerken aan een nieuw evenementencomplex, zo laat een recent voorbeeld in Zwolle zien.⁷ De gemeente Zwolle besloot om de gesprekken met initiatiefnemers voor een nieuw evenementencomplex in Zwolle te staken, omdat de gemeente het realiteitsgehalte van het plan niet overtuigend vond. Hierop spanden de initiatiefnemers een kort geding aan. De gemeente werd in het gelijk gesteld, omdat de gemeente op basis van de voorwaarden die waren gesteld het recht had om de onderhandelingen af te breken. Dit laat zien dat het belangrijk is om aan

⁷ Bron: Rechter zet streep door eisen van The Wave over opvolger IJsselhallen (De Swollenaar, 2023)

de voorkant goede afspraken te maken om verkeerde verwachtingen en eventuele conflicten te voorkomen.

- Maak uiteindelijk een integrale afweging waarbij ook wordt gekeken naar eventuele andere ontwikkelingen die waren voorzien op de beoogde locatie voor het nieuwe evenementencomplex van WTC Expo. Dit valt buiten de scope van onze opdracht, maar het is wel belangrijk om de definitieve besluitvorming op de voor- en nadelen van het totale plaatje te baseren.